

ИКОНОМИЧЕСКИ УНИВЕРСИТЕТ - ВАРНА

Финансово-счетоводен факултет

Катедра "Счетоводна отчетност"

Християн Христов Стоянов

**Проблеми на интегрираната отчетност в
предприятията от туристическия сектор, в посока
докладване за устойчивостта и създаването на
стойност**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд

за присъждане на научна и образователна "доктор"

по професионално направление 3.8 Икономика,

научна специалност "Счетоводна отчетност, контрол и анализ на

стопанската дейност"

Варна

2025 г.

Обща характеристика на дисертационния труд

Дисертационния труд е обсъден и предложен за публична защита на заседание на катедра „Счетоводна отчетност“, Финансово-счетоводен факултет на Икономически университет – Варна на дата 20.06.2025 г.

при НАУЧНО ЖУРИ в състав:

- 1.
- 2.
- 3.
- 4.
- 5.

Резервни членове:

- 1.
- 2.

Научен ръководител:

Проф. д-р Фаня А. Филипова

Дисертационния труд е написан на български език.

Общият обем на дисертационния труд е 265 страници стандартен формат А4:

Теоретично-аналитична част - 219 страници, 3 глави

Използвана литература – 168 източника

Приложения – 40 страници

СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД.....	2
ГЛАВА I.....	7
СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА КОРПОРАТИВНАТА ОТЧЕТНОСТ.....	7
1. Корпоративната отчетност - състояние, проблеми и перспективи.....	7
2. Концептуална рамка на финансовата отчетност: състояние, проблеми и възможни решения.....	35
3. Управленското счетоводство: състояние, проблеми и възможни решения.....	49
4. Корпоративната отчетност в туристическия отрасъл: състояние и проблеми.....	72
ГЛАВА II.....	81
ИНТЕГРИРАНА ОТЧЕТНОСТ: КОНЦЕПЦИЯ, ПОЛЗИ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ.....	81
1. Концепция за интегрирана отчетност: съдържание, концептуална рамка и преимущества (ползи).....	81
2. Връзки и взаимодействия между интегрираната отчетност, финансовите отчети и управленската отчетност.....	98
3. Проблеми на институционализирането на интегрираните отчети и ангажимента на независимите одитори към тях.....	112
4. Подходи и модели за изготвяне на интегрирани отчети.....	126
ГЛАВА III.....	140
ПОДХОДИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ИЗГОТВЯНЕ НА ИНТЕГРИРАНИ ОТЧЕТИ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР.....	140
1. Състояние, проблеми и перспективи на туристическия отрасъл и връзката им с интегрираната отчетност.....	140
2. Анализ на нормативната уредба и научната литература по въпроса за интегрираната отчетност в сферата на услугите, в това число и в туристическия отрасъл. Релацията „интегрирана отчетност – създаване на стойност“.....	150
3. Емпирично изследване на корпоративната отчетност на извадка от туристически предприятия (български и чужди) относно съставянето на корпоративните им отчети и възможност за изготвяне на интегрирани отчети.....	168
3.1. Методология на изследването.....	168
3.2. Основни предизвикателства и препоръки.....	188
4. Примерен модел за изготвяне на интегриран отчет на туристическо дружество "Албена" АД.....	190
4.1 Анализ на съществуващите практики през призмата на IIRC рамката.....	190
4.2 Примерен вариант на модел на интегриран отчет/доклад за устойчивостта на „Албена“ АД.....	204
ЗАКЛЮЧЕНИЕ.....	213
БИБЛИОГРАФИЯ.....	220
ПРИЛОЖЕНИЯ.....	237

ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

I. Обект, предмет, цел, задачи и теза на изследването

1. **Обект** на настоящото изследване е проблемът относно изготвянето на интегрирани отчети, в т.ч. докладване относно устойчивостта от страна на предприятията в туристическия сектор.

2. **Предмет** на изследването е процесът на съставяне и представяне на интегрираните отчети и предлагане на примерен модел за прилагането им в „Албена“ АД, включително свързаните с него регулаторни, теоретични и практически аспекти.

3. **Основната цел** на дисертационния труд е да се изследва и анализира процесът на интегрирана отчетност в предприятията от туристическия сектор, да бъдат открити ключовите проблеми и предизвикателства при нейното въвеждане и прилагане, както и да се предложи примерен модел (концептуална рамка) за интегриран отчет, съобразен с особеностите на туристическата дейност в България и в международен план.

За постигане на тази цел са дефинирани следните основни задачи, които отразяват необходимостта от системно и задълбочено изследване:

- **Анализ на корпоративната отчетност** в национален, европейски и световен контекст с идентифициране на тенденциите и проблемите на финансовата, управленската и нефинансовата (социална, екологична и т.н.) отчетност.
- **Проучване на концепцията за интегрираната отчетност** – нейната същност, принципи, рамки и подходи за прилагане, като се открият ползите и предизвикателствата пред институционализирането на интегрираните отчети.
- **Изследване на туристическия сектор** в България и чужбина с цел открояване на спецификите му и възможностите за прилагане на интегрирано докладване, включително през призмата на устойчивостта и създаването на дългосрочна стойност.
- **Емпирично проучване на практиките** на корпоративна (финансова, нефинансова и управленска) отчетност в избрани туристически предприятия, за да се разкрият реалните предизвикателства и пречките пред интегрираното докладване.

- **Разработване и предложение на примерен модел** за изготвяне на интегриран отчет, съобразен със специфичните условия и нужди на туристическите предприятия, и проверка на приложимостта му чрез казус в конкретно туристическо дружество („Албена“ АД).

4. Основната теза на настоящото изследване е, че ефективното прилагане на интегрирана отчетност в туристическите предприятия води до по-добра комуникация с инвеститорите и заинтересованите страни, повишава прозрачността и доверието и същевременно подпомага стратегическото управление, насочено към устойчиво развитие и създаване на дългосрочна стойност. Считаме, че резултатите от подобно интегрирано докладване имат не само информативен, но и трансформиращ ефект върху цялостното корпоративно поведение и репутация.

Дисертационният труд се състои от увод, три глави и заключение. Тази структура дава възможност да се разкрият последователно отделните аспекти и общата специфика на разглежданата тема, която е много широка по своята същност.

II. Съдържание на дисертационния труд

УВОД

В увода са посочени предметът, целта и задачите на изследването. Мотивирана е актуалността на разглежданите проблеми. Дефинирана са използваните методи за постигане на основната цел и ограниченията на изследването свързано с проблемите на интегрираната отчетност в предприятията от туристическия сектор, в посока докладване за устойчивостта и създаването на стойност.

ГЛАВА ПЪРВА – СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА КОРПОРАТИВНАТА ОТЧЕТНОСТ

В Глава първа на разработката е направен преглед на съществуващата литература и актуална нормативна уредба, свързана с текущото състояние, проблемите и перспективите пред корпоративната отчетност, финансовата отчетност и управленското

счетоводство. Отделя се специално място на корпоративната отчетност в туристическия сектор, защото именно той е основен фокус на дисертационния труд.

1.1 Корпоративната отчетност - състояние, проблеми и перспективи.

Класическата представа за корпоративната отчетност е ограничена до предоставяне на вярна и честна представа за финансовото състояние и резултатите от дейността на предприятието за определен отчетен период. В днешно време тя се разглежда като инструмент, чрез който дружеството комуникира своята визия за създаване на стойност и своя принос към обществото. Развитието на корпоративната отчетност се обуславя от разширяващото се прилагане на МСС, непрекъснатата хармонизация на националните стандарти по държави с МСС, както и от засилващия се интерес към нефинансовата отчетност и интегрираните доклади, както и засилена роля на дигиталните технологии.

В Глава първа се провежда изследване на практиките на шест български и чуждестранни компании („Албена“ АД, „Софарма“ АД, „Химимпорт“ АД, „Монбат“ АД, TUI Group (DE) и Booking Holdings (US)) което заключава, че финансовите отчети остават основен елемент на докладването, но се развиват с добавяне на разнообразни нефинансови индикатори и подробни данни за влиянието върху околната среда, обществото и управлението. Изявленията на ръководството придобиват нарастваща тежест, защото от тях заинтересованите страни черпят информация за стратегията, социалните ангажименти и дългосрочния ангажимент към устойчиво развитие.

В таблична форма систематизираме основни проблеми пред корпоративната отчетност, причини за тях, рискове, до които водят и потенциални решения:

Таблица 1. Основни проблеми на корпоративната отчетност

Проблем	Описание/Проява	Причини	Последици/Риск	Възможни мерки/решения
Сложност и бързи промени в регулациите	<ul style="list-style-type: none"> - Постоянни актуализации на МСС и директиви на ЕС. - Трудност за малките предприятия да ги следят и прилагат. 	<ul style="list-style-type: none"> - Глобализация, нужда от хармонизация. - Трансформация към нефинансово 	<ul style="list-style-type: none"> - По-високи разходи за адаптация. - Потенциални санкции при неспазване. - Несигурност за бизнеса. 	<ul style="list-style-type: none"> - Редовно обучение на персонала. - Подкрепа от професионални организации. - Улесняване на малкия бизнес чрез опростени режими.
Субективност при оценките (fair value)	<ul style="list-style-type: none"> - Разминавания и различни допускания при оценка на активи/пасиви.- - Потенциал за „творческо счетоводство“. 	<ul style="list-style-type: none"> - Липса на активни пазари или надеждни данни. - Сложни модели за справедлива стойност. - Недостатъчен капацитет на експертите. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неточни отчети, подвеждаща информация за инвеститорите. - Одиторски спорове и отказ от заверка. 	<ul style="list-style-type: none"> - По-строги насоки за оценка. - Прозрачно оповестяване на използваните методологии. - По-ефективен надзор от регулаторите.
Недостиг на уеднаквена нефинансова отчетност	<ul style="list-style-type: none"> - Различни стандарти (GRI, SASB, IIRC), прилагани частично. - „Greenwashing“ - Рискове при свободна интерпретация. 	<ul style="list-style-type: none"> - Липса на единна глобална рамка за ESG. - Доброволен характер на много нефинансови доклади. - Ниска култура на отговорност. 	<ul style="list-style-type: none"> - Трудност в сравнимостта.- - Подкопаване на доверието на инвеститорите. - Регулаторни и репутационни рискове. 	<ul style="list-style-type: none"> - Задължителна външна проверка/одит на ESG докладите.
Ниска степен на дигитализация при някои предприятия	<ul style="list-style-type: none"> - Ръчно водене на счетоводство, липса на интегрирани ERP/BI системи. - Забавена обработка и риск от грешки. 	<ul style="list-style-type: none"> - Финансови ограничения, особено при МСП. - Липса на техническа експертиза. - Ограничена подкрепа за дигитални проекти. 	<ul style="list-style-type: none"> - Неточни и закъснели отчети. - Слабо управление на риска. - Невъзможност за бързи корекции и анализи. 	<ul style="list-style-type: none"> - Стимули за дигитализация. - Облачни базирани счетоводни системи (намаляване на разходите за внедряване). - Програми за киберсигурност.

Качество на одита и етични аспекти	- Конфликт на интереси при одиторите. - Понякога формален одит, без задълбочени проверки.	- Одиторски зависимости при предоставяне на консултантски услуги. - Ниски одиторски хонорари за МСП. - Недостатъчен капацитет на институциите за контрол/надзор.	- Фалшиви отчети, измами, загуба на доверие. - Сривове на капиталовите пазари при големи скандали.	- По-строга регулация (ротация на одиторите, таван на консултантските услуги). - Засилване на публичния надзор. - Етични кодекси и независими одит комитети.
---	--	--	---	--

Из-к: Авторова интерпретация

Перспективите за преодоляване на тези проблеми включват:

- засилено сътрудничество между глобалните и националните регулатори;
- създаване на по-единна система от стандарти за нефинансово отчитане;
- приоритизиране на програмите за обучение и квалификация на специалисти в областта на интегрираната отчетност;
- по-широкото внедряване на дигитални технологии при стриктно спазване на изискванията за защита на данните.

1.2 Концептуална рамка на финансовата отчетност: състояние, проблеми и възможни решения

Понятието финансова отчетност определя теоретичната рамка, в която се дискутират принципите, критериите и ключовите аспекти на счетоводните практики и регулации. В България основната рамка за финансовата отчетност е формулирана в Закона за счетоводството, който определя задължителните изисквания за изготвяне, представяне и публикуване на финансови отчети от предприятията. На равнище Европейски съюз, развитието на финансовата отчетност е свързано с хармонизиращата роля на общите директиви и регламенти.

Проблемите на финансовата отчетност придобиват все по-голяма актуалност в контекста на динамичната икономическа среда и повишените изисквания за прозрачност от страна на различни заинтересовани групи. Анализът на литературата и нормативната уредба показва, че те включват:

- бавната актуализация и изоставането на българските национални счетоводни стандарти спрямо международната практика;
- трудностите при определяне на оценките във финансовите отчети;
- недостиг на обучени специалисти;
- значително увеличаване на обема на финансовите отчети;
- умишлените манипулации и недостоверните финансови отчети;
- некачествените одити и необективните одиторски мнения;

Перспективите за развитие на финансовата отчетност са обнадеждаващи, но изискват координирани усилия и стратегическо планиране от множество заинтересовани страни. Стандартизацията на отчетността и усъвършенстването на счетоводните норми ще продължат, като се съчетаят с дигитализацията и по-широкия обхват на нефинансови разкрития. Решението на тези проблеми налага използването на комплексен подход и взаимодействие между различните заинтересовани страни – държавата, регулаторите, професионалните организации, бизнеса и академичната общност. От регулаторна гледна точка, е необходимо регулярно осъвременяване на НСС, така че те да отразяват най-актуалните промени в областта на международните счетоводни стандарти. Укрепването на независимостта на одитора и налагането на стриктни правила за предотвратяване на конфликт на интереси са ключови стъпки към обезпечаване на по-висока надеждност на финансовата отчетност. При прозрачна вътрешна среда и адекватни вътрешни контроли, рискът от манипулации и злоупотреби значително намалява. Внедряването на съвременни системи за управление на риска и на контрол на качеството на счетоводните процеси може да бъде особено полезно в това отношение. Наложително е да се инвестира в обучението и развитието на счетоводния персонал, за да могат специалистите да се справят с все по-сложните изисквания на МСС и с бързо променящите се бизнес условия.

1.3 Управленското счетоводство: състояние, проблеми и възможни решения.

Управленското счетоводство е ориентирано към вземането на решения от страна на ръководителите на различни управленски равнища. Именно то осигурява данни, анализи и прогнози, които да подпомогнат стратегическото и оперативно планиране, контрола върху разходите, както и оценката на ефективността и резултатността на бизнес процесите. Управленското счетоводство се развива и чрез включване на нефинансови показатели като качество, иновативност, удовлетвореност на клиентите, спазване на екологичните стандарти и други.

Изследваната литература ни дава основание да заключим, че се очертава тенденция към все по-голямо възприемане на интегрирани модели за счетоводство и управление, които включват в себе си елементи от стратегическото планиране, финансите, маркетинга, производството и човешките ресурси. Тази многопластовост придава на управленското счетоводство статут на ключов фактор за дългосрочна устойчивост и конкурентно предимство.

Пред управленското счетоводство стоят редица проблеми свързани с:

- недостиг на квалифицирани кадри;
- недобро интегриране на управленското счетоводство в общия процес на корпоративно управление и в системите за отчетност;
- ограничено прилагане на усъвършенствани управленски техники, насочени към стратегическо управление и непрекъснато подобрене на бизнес процесите;
- липса на дългосрочна визия за развитието на предприятията;
- подценяване на ролята на нефинансовите показатели и на всички допълнителни аспекти на корпоративното представяне;
- организационни и културни бариери;

В дългосрочен план решението на повечето от изложените проблеми ще дойде от създаването на по-зряла бизнес култура, която възприема счетоводната информация не като формален отчетен инструмент, а като стратегически ресурс. Нужна е все по-голямата интеграция на вътрешните (управленски) и външните (финансови) отчети, както и с новите изисквания за прозрачност и отчитане на устойчивостта. Освен дигитализацията и интегрирането на вътрешната и външната отчетност, една от най-значимите нови перспективи за развитието на управленското счетоводство е необходимостта то да служи като източник на данни и за отчитане на устойчивостта.

Проведеното изследване води до изводите, че управленското счетоводство надхвърля ограниченията на счетоводните регистри и се установява като стратегически ориентиран партньор в ръководството на фирмата. Във времената, когато бързите технологични промени и нарастващите обществени очаквания изискват нов тип лидерство и отговорност, управленското счетоводство има потенциала да бъде един от основните двигатели на прогреса и иновацията в корпоративния свят.

1.4 Корпоративната отчетност в туристическия отрасъл: състояние и проблеми.

Туристическият бизнес се характеризира с висока степен на динамика, взаимодействие между множество заинтересовани страни и непрекъснати промени в

предпочитанията и поведението на потребителите. Поради това корпоративната отчетност в този отрасъл изисква разнообразни подходи, които да осигурят прозрачност, надеждност и достатъчна пълнота на публикуваната информация, както за вътрешните потребители (мениджмънт, служители), така и за външните (инвеститори, кредитори, клиенти, държавни институции и пр.).

Проведено е изследване на прилаганите корпоративни практики в предприятия от туристическия сектор (български и чужди). То очертава следните основни проблеми пред корпоративната отчетност в сектора:

- липсата на стандартизирана структура за представяне на нефинансовите показатели;
- неравномерен обхват на публикуваната информация;
- качество и достоверност на публикуваната информация;
- туристическият отрасъл се отличава с многопластова структура, усложняваща процеса на събиране и обобщаване на финансовите и нефинансовите показатели;
- недостатъчна дигитализация на отчетните процеси в някои по-малки и средни по големина туристически фирми;

В обобщение, корпоративната отчетност в туристическия отрасъл е едновременно предизвикателство и възможност за компаниите, действащи на този пазар. Нейното състояние се характеризира с наличието на задължителни финансови отчети, които все повече се допълват от доброволно публикувана нефинансова информация за устойчивост, корпоративна социална отговорност, управление на риска, иновации и взаимодействие с различни заинтересовани страни. Много компании, особено големите международни групи като TUI Group и Marriott, влагат сериозни усилия и ресурси, за да гарантират прозрачност и съпоставимост на своите отчети. Това включва използването на презентации, доклади, видеа и други интерактивни формати, които предоставят по-добро разбиране на дейността и стратегията. Същевременно на българския пазар, компании като „Албена“ АД следват сходни добри практики, макар че България все още има недостиг на публична информация и липса на унифицирани стандарти за формати за представяне и оповестяване на нефинансова информация.

Остава предизвикателството да се създадат общопризнати критерии за оценка на корпоративната отчетност в туристическия отрасъл. Препоръчва се въвеждане на по-унифицирани формати за представяне и оповестяване на нефинансова информация, особено в контекста на Директивата за нефинансово отчитане и предстоящите

разпоредби, свързани с Корпоративното отчитане на устойчивостта (Corporate Sustainability Reporting Directive – CSRD). В България също съществуват възможности за подобрене, като се стимулират компаниите не само да публикуват финансови отчети, но и да разкриват по-детайлно своите социални и екологични политики, политики за безопасност и здраве, управление на човешките ресурси и др. Финансовите отчети вече не се разглеждат като самостоятелна и изолирана част от корпоративната комуникация, а се допълват от множество нефинансови показатели и формати за представяне на данните (справки, доклади, схеми, диаграми, презентации, видеа и др.). Водещите предприятия разбират важността на прозрачността и детайлното оповестяване, за да се утвърдят като надеждни партньори и да отговорят на очакванията за устойчиво и отговорно развитие. Успоредно с това, нерешени остават предизвикателствата, свързани с хармонизацията на стандартите за формати за представяне и оповестяване на нефинансова информация, управлението на сложните вериги на доставки и постигането на високо качество и достоверност на публикуваните данни.

ГЛАВА ВТОРА - ИНТЕГРИРАНА ОТЧЕТНОСТ: КОНЦЕПЦИЯ, ПОЛЗИ, ПРОБЛЕМИ И ПЕРСПЕКТИВИ

Глава втора е посветена на изследване на интегрираната отчетност. Разглежда се същността на определението, ползите които носи за дружествата и ползвателите на информация, както и проблемите и възможностите за развитие пред нея. Изследват се връзките с финансовите отчети, управленското счетоводство, както и съществуващи подходи и модели за изготвяне на интегрирани отчети.

1.1 Концепция за интегрирана отчетност: съдържание, концептуална рамка и преимущества (ползи).

Разглежда се цялостно концепцията за интегрирана отчетност, като се прави обзор на развитието на международната нормативната рамка и конкретно на ниво ЕС. Анализират се усилията за създаване на единна, общоприета рамка за отчитане на устойчивостта, в резултат опитите за взаимосвързаност между IFRS S1, IFRS S2, бъдещите одиторски стандарти за устойчивост и ръководствата на EFRAG е показателна за новия модел на глобално взаимодействие между регулатори, стандартизатори и заинтересовани страни. Изследвана е литературата, определяща интегрираната

отчетност като нов подход за подготовка на отчети, където финансовата и нефинансовата информация са взаимосвързани, създавайки прозрачно, съгласувано и сравнимо отчитане, което отговаря на нуждите на заинтересованите страни, като илюстрира тенденциите на развитие на тези компании.

Разглеждат се в детайли седемте основни принципа на интегрираната отчетност: стратегически фокус и ориентация към бъдещето, съгласуваност между информацията, взаимоотношения със заинтересованите лица, същественост, сбитост, надежност и пълнота, последователност и сравнимост. Анализът на концепцията за интегрирана отчетност отчита установена всеобхватна рамка за систематично разкриване на информация, насочена към новите реалности. Този подход дава възможност за предвиждане на потенциални предизвикателства, свързани с икономически и социални измерения в обозримо бъдеще на всяка организация. Постигането на това изисква внимателен подбор на система, включваща ключови финансови и нефинансови показатели, заедно с техните взаимовръзки и задълбочен анализ. За да се коригира асиметричното представяне на информация, от съществено значение е да се балансират интересите на корпорациите с тези на външни заинтересованите страни. Такъв баланс е основен за култивирането на стабилни, добре информирани организации, които се радват на силна корпоративна репутация и генерират устойчиви марки и финансова възвръщаемост.

1.2 Връзки и взаимодействия между интегрираната отчетност, финансовите отчети и управленската отчетност.

Разгледани са взаимовръзките на интегрираната отчетност с финансовите отчети и управленската отчетност и как те ги допълват и обединяват в едно цяло. Според Международната рамка за интегрирана отчетност предприятията работят с шест вида капитал: финансов, производствен, интелектуален, човешки, социален и природен капитал. Тези капитали са фундаментални за устойчивото развитие, като поддържането им едновременно осигурява благосъстоянието на хората и стабилността на екосистемите. Крайният продукт на интегрираната отчетност е изготвянето на интегриран годишен финансов отчет. Той разширява финансовият отчет, а не е отделен придаък към него. Нефинансовата декларация също е ключов елемент на интегрираната отчетност. Тя съдържа описание на политиките на предприятието в области като екология, социални въпроси, права на човека и борба с корупцията.

В края на Глава втора, точка втора правим извода, че съвременната фаза на социално-икономически напредък нараства необходимостта от внедряване на управленски счетоводни модели в дейността на предприятието. Управленското счетоводство трябва да се разглежда не просто като функция на отчитане, а като сложна система, която работи в предприятието, насочена към предоставяне както на информация, така и на анализи, свързани с различни аспекти на неговото функциониране, съобразени със специфичните нужди на управлението. Структурата на тази организация зависи от управленската рамка на предприятието. Информацията може да бъде категоризирана като планирана, текуща или отчетна и нейното генериране се извършва във връзка с анализа. Подлежат на проверка както разходите от първостепенен интерес за ръководството, така и различните ситуации, които възникват в дейността на предприятието. Контролът е присъщ аспект на управлението, изпълняван въз основа на три вида информация и анализи, произведени от управленската счетоводна система.

В България, нефинансовата декларация е ключов елемент на интегрираната отчетност. Структурата и съдържанието и са нормативно регламентирани в Закона за счетоводството, като в същността на термина „нефинансова декларация“ стои докладът за устойчивостта на дружеството. Нефинансовата декларация играе важна роля за осигуряване на прозрачност, като разкрива информация за политиките на предприятията в области като опазване на околната среда, социална отговорност, отношения с персонала, зачитане на правата на работещите и борба с корупцията. В днешните условия доброволното разкриване на нефинансова информация има съществено значение за вземането на ключови управленски решения, които подпомагат развитието и устойчивия успех на предприятието.

Въз основа на проведеня анализ предлагаме следните промени и подобрения:

- Нефинансовата декларация трябва да се изготвя като самостоятелен документ;
- Тя следва да бъде публикувана отделно от годишния доклад за дейността;
- Съдържанието на нефинансовата декларация не трябва да дублира информацията в годишния доклад за дейността. В нея трябва да се включва кратко, ясно и разбираемо описание само на съществените въпроси, изисквани от закона, без ненужни подробности;

Също така, обхватът на предприятията, които съставят и публикуват отчет за устойчивостта, трябва да бъде разширен, като се включат:

- Малки, средни и големи предприятия;

- Компании от добивната, енергийната, химическата, металообработващата дърводобивната промишленост, независимо от размера им;

- Критерият за среден брой служители (в момента 500 души) на консолидирана основа през финансовата година трябва да бъде намален до 300 души;

1.3 Проблеми на институционализирането на интегрираните отчети и ангажимента на независимите одитори към тях.

Разглеждаме предизвикателствата пред институционализирането на интегрираните отчети и ангажимента на одиторите към тях. За да си гарантира успех в това начинание дружеството следва да разработи ясна вътрешна политика и да се изгради необходимият капацитет сред служителите и ръководството.

Разработването на вътрешна политика изисква формулиране на стратегическа рамка, която отразява визията и целите на компанията във връзка с интегрираното отчитане. В този контекст се изготвят подробни вътрешни правила и стандарти, които обединяват финансовата и нефинансовата информация, включително екологични, социални и управленски (ESG) аспекти. След като политиката е разработена, следващата ключова стъпка е изграждането на капацитет сред служителите и ръководството.

Таблица 2. Основни предизвикателства и ползи от интегрираните отчети

Аспекти	Предизвикателства	Ползи
Регулации и стандарти	<ul style="list-style-type: none"> - Липса на глобално универсален стандарт за интегрирано отчитане - Различни изисквания на наднационално и национално ниво (CSRD, ESRS, ISSB, EFRAG) 	<ul style="list-style-type: none"> - Хармонизация и ясни насоки (ESRS, IFRS S1, IFRS S2) - Подобрена сравнимост между предприятията
Събиране и обработка на данни	<ul style="list-style-type: none"> - Нееднородни системи за управление на финансови и нефинансови данни - Липса на методологии за оценка на нефинансови показатели 	<ul style="list-style-type: none"> - По-добро познаване и контрол на вътрешните процеси - Оптимизация и дигитализация на информационните потоци

Вътрешна организация и култура	<ul style="list-style-type: none"> - Съпротива към промяната от страна на служителите - Недостатъчна подкрепа от висшето ръководство - Ограничен бюджет/ресурси 	<ul style="list-style-type: none"> - Интегрирано мислене и взаимодействие между отделите - Повишаване на ангажираността и отговорността на персонала
Осигуряване на сигурност (одит)	<ul style="list-style-type: none"> - Ограничен обхват на сегашните одиторски стандарти (МОС 720, МОС 3000) за нефинансови данни - Липса на задължителен одит върху цялостния интегриран отчет 	<ul style="list-style-type: none"> - Повишаване на доверието сред инвеститорите и регулаторите - Инициативи за разширяване на ангажимента на независимите одитори (IAASB, EFRAG, МОС 5000)
Възприятие на заинтересованите страни	<ul style="list-style-type: none"> - Разнородни очаквания и потребности - Наличие на критики, че отчетите са твърде обемни и сложни 	<ul style="list-style-type: none"> - По-висока прозрачност и доверие - Подкрепа от страна на инвеститори, партньори, клиенти
Стратегически ефект	<ul style="list-style-type: none"> - Необходимост от дългосрочно планиране и адаптация - Риск от „greenwashing“, ако липсват реални промени 	<ul style="list-style-type: none"> - Подобро вземане на решения - Устойчиви бизнес модели и конкурентно предимство

Из-к: Авторова интерпретация

Въвеждането на интегрирани отчети е потенциален отговор на критиките, насочени към корпорациите, особено във връзка с финансовото отчитане. Интегрираните отчети служат като механизъм за консолидиране на различните публични отчети, генерирани от компаниите, в сплотен документ, в който всички елементи на предприятието са взаимосвързани и представени през призмата на корпоративната стратегия и рискове, заедно с различни финансови и нефинансови показатели.

Основен аспект на интегрираното отчитане е обединяването на финансовата и нефинансовата информация в единна рамка. Традиционните финансови показатели се допълват от екологични, социални и управленски (ESG) аспекти, за да се предостави пълна картина на създадената стойност. За да се гарантира съгласуваност и качество, организациите следват утвърдени стандарти като <IR> Framework, разработен от Международния съвет за интегрирано отчитане (IIRC). Тази рамка предлага структуриран подход за представяне на дългосрочното създаване на стойност, като

същевременно интегрира други международно признати стандарти като GRI и SASB. Интеграцията изисква ефективна координация между отделите в компанията. Финансовите, екологичните и социалните звена трябва да работят заедно, за да осигурят събиране и анализ на данни, които са последователни и релевантни. Използването на интегрирани отчети може да отговори на критиките, насочени към корпорациите, особено във връзка с финансовото отчитане.

Анализът на литературата по темата показва следните предизвикателства при институционализирането на интегрираните отчети:

- 1) Липса на разбиране или подкрепа от висшето ръководство;
- 2) Ограничени ресурси или бюджет;
- 3) Неадекватна инфраструктура за събиране на нефинансова информация;
- 4) Съпротива срещу промяната от страна на служителите;

Интегрираните отчети предоставят на заинтересованите страни (акционери, инвеститори, регулатори, клиенти и служители) пълна и балансирана картина на финансовата и нефинансовата дейност на компанията. Чрез представяне на данни за въздействието върху околната среда, социалните аспекти и управлението (ESG), те изграждат доверие и демонстрират ангажираност към устойчивост и дългосрочна стойност. Чрез съчетаването на финансова и нефинансова информация, интегрираните отчети помагат на организациите да идентифицират ключовите фактори, които допринасят за създаването на стойност в дългосрочен план. Това включва не само материални активи, но и нематериални, като човешки капитал, репутация и иновации. Този подход подпомага стратегическото планиране и вземането на информирани решения. Интегрираните отчети показват ангажираност към отговорно и устойчиво управление, което укрепва доверието на инвеститорите, клиентите и обществеността. Те улесняват диалога със заинтересованите страни, като предоставят ясна и последователна информация за това как компанията управлява своите ресурси и създава стойност. Интегрираното отчитане помага на организациите да идентифицират, анализират и управляват рисковете, свързани с екологични, социални и управленски фактори. Това води до по-устойчиви бизнес модели, които са по-устойчиви на промени в пазара, регулациите и социалните очаквания. Компанията може по-добре да реагира на възможностите и предизвикателствата, свързани с устойчивото развитие. Чрез преодоляване на предизвикателствата и използване на ползите от интегрираните отчети, организациите могат да укрепят своята конкурентоспособност, да изградят доверие сред заинтересованите страни и да осигурят устойчив растеж в дългосрочен план.

1.4 Подходи и модели за изготвяне на интегрирани отчети

Разглеждат се съществуващите подходи и модели за изготвяне на интегрирани отчети, представящи стратегическите приоритети, устойчивите практики и дългосрочната стойност за заинтересованите страни.

Подходите за изготвяне на интегрирани отчети са следните:

1. Стратегически подход - насочен към демонстриране на връзката между дългосрочната стратегия на дружеството, неговите дейности и способността му да създава стойност за заинтересованите страни. Този подход поставя акцент върху устойчивото развитие, като показва как ресурсите на отделната единица – финансови, екологични, човешки и други – се използват за постигане на стратегическите ѝ цели и за укрепване на нейната конкурентоспособност.

2. Ориентиран към заинтересованите страни подход - поставя в центъра потребностите, очакванията и интересите на всички ключови групи, които са засегнати от дейността на компанията или влияят върху нея. Този подход подчертава как дружеството създава стойност не само за своите акционери, но и за служители, клиенти, регулатори, доставчици, местни общности и други заинтересовани страни. Информацията в отчета е структурирана така, че ясно да демонстрира ползите, които всяка от тези групи получава от дейността на компанията.

3. Устойчив подход - поставя акцент върху дългосрочните цели за устойчиво развитие и управлението на екологичните, социалните и управленските (ESG) аспекти на компанията. Този подход разглежда как дружеството идентифицира, управлява и адресира рисковете и възможностите, свързани с устойчивостта, като същевременно подчертава как допринася за прехода към по-екологична и социално отговорна икономика. Интегрираният отчет, изготвен с този подход, не само показва финансовите резултати, но и демонстрира ангажимента на дружеството към дългосрочна стойност, която е в полза на всички заинтересовани страни.

Моделите на интегрираната отчетност предоставят структуриран подход за събиране, анализ и представяне на информация, която отразява не само финансовите резултати на компанията, но и нейния принос към устойчивото развитие и дългосрочното създаване на стойност. Те са създадени, за да улеснят организациите в представянето на свързаността между стратегическите им цели, управлението на ресурси и капитали, както и въздействието им върху икономическата, социалната и екологичната среда. Моделите на интегрираната отчетност помагат за стандартизирането и

прозрачността на информацията, представяйки я по начин, който е достъпен и полезен за заинтересованите страни. Те подчертават ролята на дружеството в създаването на стойност в един все по-сложен и динамичен свят, като насърчават иновации, устойчивост и ефективно управление на ресурсите.

Рамките и стандартите за нефинансово и интегрирано отчитане са следните:

1) <IR> Framework - <IR> Framework, разработена от Международния съвет за интегрирано отчитане (IIRC), предоставя концептуална рамка за изготвяне на интегрирани отчети, които показват как компанията създава стойност в краткосрочен, средносрочен и дългосрочен план.

2) GRI Standards (Глобална инициатива за отчетност) - GRI Standards, разработени от Глобалната инициатива за отчетност (Global Reporting Initiative), представляват международно призната рамка за изготвяне на отчети за устойчивост. Те предоставят подробни насоки за разкриване на нефинансова информация, която отразява въздействието на дружеството върху икономиката, обществото и околната среда.

3) SASB Standards (Съвет за стандарти за устойчивост) - SASB Standards (Съвет за стандарти за устойчивост) са насоки, разработени от Съвета за стандарти за устойчивост (Sustainability Accounting Standards Board), които предоставят специфични за сектора насоки за разкриване на финансово значими устойчиви фактори. Те помагат на организациите да идентифицират и докладват нефинансови аспекти, които имат пряко въздействие върху финансовите резултати и са от ключово значение за инвеститорите и заинтересованите страни.

4) TCFD Recommendations (Работна група за финансови разкрития, свързани с климата), разработени от Работната група за финансови разкрития, свързани с климата (Task Force on Climate-related Financial Disclosures), предоставят рамка за идентифициране, управление и разкриване на рисковете и възможностите, свързани с климатичните промени. Основният акцент на тези препоръки е насочен към разбирането и управлението на финансовите последици от климатичните рискове и осигуряване на прозрачност за заинтересованите страни.

5) ISO стандарти за устойчивост - насоки за внедряване на устойчиви практики и отчетност - ISO стандартите за устойчивост. Те предоставят насоки за внедряване на устойчиви практики в различни аспекти на дейността, като подчертават значението на прозрачността, отчетността и непрекъснатото подобрене.

ГЛАВА ТРЕТА - ПОДХОДИ И ПРОБЛЕМИ ПРИ ИЗГОТВЯНЕ НА ИНТЕГРИРАНИ ОТЧЕТИ В ТУРИСТИЧЕСКИЯ СЕКТОР

Глава трета е посветена на емпирично изследване на корпоративната отчетност в предприятията от туристическия сектор, както и нивото им на докладване на нефинансова информация и готовността им да изготвят интегриран отчет. Разработва се и примерен вариант на модел за интегриран отчет на предприятие от туристическия сектор.

1.1 Състояние, проблеми и перспективи на туристическия отрасъл и връзката им с интегрираната отчетност.

Разглеждаме систематизираните проблеми и перспективи пред туристическия отрасъл в научната литература, както и неговото цялостно състояние и връзката му с интегрираната отчетност.

Изводите от направения преглед са, че интегрираната отчетност играе ключова роля в процеса на устойчив преход, защото дава възможност да се идентифицират, оценят и комуникират рисковете и възможностите, свързани с всички видове капитал – финансов, производствен, интелектуален, човешки, социален и екологичен. Създаването на интегриран доклад позволява на организациите да разкажат своята история в цялостен формат, като свържат финансовата стабилност с екологичните инициативи и социалната отговорност. В обобщение, състоянието на туристическия отрасъл е белязано от редица благоприятни фактори – глобално търсене на нови и разнообразни туристически преживявания, потенциал за дигитализация и иновации, както и възможности за привличане на инвестиции в устойчива инфраструктура и услуги. В същото време, секторът е изправен пред сериозни предизвикателства: колебания в търсенето, силна конкуренция, климатични промени, сезонност, недостиг на квалифициран персонал и засилен обществен натиск за отговорно управление. В тази сложна среда интегрираната отчетност предлага систематична рамка, която позволява на организациите да демонстрират не само своите финансови постижения, но и своя ангажимент към обществото и околната среда, да идентифицират и управляват ключовите рискове и възможности и да изграждат доверие сред заинтересованите страни. Много от съществуващите проблеми в туристическия сектор биха могли да бъдат адресирани по-ефективно чрез прозрачни доклади, които съчетават финансовата информация с нефинансовите показатели за корпоративна социална отговорност, устойчиво развитие и добро управление.

Перспективите за прилагането на интегрирана отчетност в туризма изглеждат обещаващи. Дори ако днес само по-големите организации го възприемат, тенденцията е все повече хотели, туроператори и други участници в бранша да бъдат мотивирани или задължени (чрез регулации) да докладват своята дейност по този холистичен начин. С нарастването на глобалните предизвикателства, свързани с околната среда и социалната справедливост, туристическият сектор няма да бъде изключение от процеса на търсене на по-висока отчетност и прозрачност. Напротив, именно поради неговата видимост и пряко взаимодействие с хората и природата, той ще се превърне в ключова арена, в която интегрираният доклад да покаже своята добавена стойност. В крайна сметка, туристическите организации, които възприемат интегрирания подход, имат по-добри шансове да устоят на пазарните турбуленции, да спечелят подкрепата на инвеститори, клиенти и местни общности, и да допринесат за устойчивото развитие на региона, в който оперират. По този начин, се наблюдава тясна връзка между състоянието, проблемите и перспективите на туристическия отрасъл и интегрираната отчетност.

1.2 Анализ на нормативната уредба и научната литература по въпроса за интегрираната отчетност в сферата на услугите, в това число и в туристическия отрасъл. Релацията „интегрирана отчетност – създаване на стойност“.

Направен е преглед на наличната литература и нормативна уредба свързваща интегрираната отчетност и туристическия отрасъл. Този анализ разглежда в дълбочина както нормативната уредба, така и научната литература, за да се изясни същността и приложимостта на интегрираните отчети в сферата на услугите, с особен акцент върху туристическия сектор. Интегрираната отчетност, подкрепена от нормативната рамка и добрите практики, позволява на организациите да идентифицират и управляват тези противоречиви ефекти в по-голяма прозрачност. Научната литература обръща внимание, че през последните години туристите стават все по-взискателни към социалните и екологичните аспекти на пътуванията, търсейки автентични и отговорни дестинации.

Развитието на концепцията за интегрирана отчетност е тясно свързано с необходимостта от всеобхватен поглед върху дейността на отделната икономическа единица, който обединява финансови и нефинансови аспекти. Едно от предимствата на интегрираното отчитане в контекста на създаването на стойност е подобрената вътрешна координация и управление на информацията. Когато различните отдели в компанията – финанси, човешки ресурси, маркетинг, екологичен мениджмънт – обединяват данните си за целите на интегрирания доклад, това им позволява да добият по-ясна представа за

общите зависимости и процеси. Съответно, вземането на решения може да стане по-ефективно, защото ръководството получава по-пълна информация за различните аспекти на дейността и тяхното взаимно влияние. Този вътрешен синхрон има положителен ефект и върху външната комуникация: последователната и ясна информация укрепва връзките с инвеститорите, партньорите и потребителите.

Взаимодействието между интегрираната отчетност и ESG докладването може да се разгледа като единен процес, който има силата да стимулира по-голяма прозрачност, отчетност и създаване на дългосрочна стойност. Интегрираният доклад се фокусира върху идеята за “създаване на стойност във времето” и има за цел да демонстрира как отделните видове капитал се променят в резултат на фирмената дейност. ESG докладването предлага конкретните измерители (KPIs) и качествени описания, чрез които да се оцени въздействието върху околната среда, обществото и управленската рамка. Така двете форми на отчетност се допълват взаимно. Когато са правилно внедрени, те позволяват на компанията да очертае по-ясен път към устойчиво развитие, в който финансовите цели са хармонизирани с екологичните и социалните приоритети.

В обобщение, синергията между интегрираната отчетност и ESG докладването насочва компаниите към по-цялостен модел на управление, при който финансовият резултат не е самоцел, а е част от по-мощна система от взаимозависимости. Създаването на стойност включва не само разпределението на печалбата към акционерите, но и генерирането на дългосрочни ползи за обществото и околната среда. Когато една компания успее да изгради такъв устойчив бизнес модел, тя укрепва своята конкурентоспособност, намалява рисковете и подsigурява стабилен растеж. Интегрираната отчетност и ESG докладването са основните лостове за постигане на тази цел, тъй като осигуряват необходимата прозрачност, отчетност и стратегическа насоченост. От една страна, те отразяват реалното състояние на дейността, а от друга, служат като пътеводител, който ориентира компаниите към решения и практики, водещи до дългосрочно създаване на стойност. В съвременния бизнес контекст именно тази способност да се управляват многопластовите зависимости и интереси определя кои компании ще просперират устойчиво и кои ще останат в периферията на икономическото развитие. В заключение на този анализ на нормативната уредба и научната литература по въпроса за интегрираната отчетност и създаването на стойност в сферата на услугите, с фокус върху туристическия отрасъл, може да се обобщи, че развитието на концепцията за интегрирана отчетност е резултат както от международни тенденции в корпоративната отчетност, така и от конкретни регулаторни изисквания на ЕС, които в България се

прилагат посредством Закона за счетоводството и други специализирани нормативни актове. Научната литература е единодушна, че интегрираната отчетност предоставя добавена стойност за организациите, тъй като подпомага по-доброто разбиране на рисковете и възможностите, свързани с ESG факторите, и насърчава диалога с широк кръг заинтересовани страни. В туристическия сектор, който е особено чувствителен към промените в заобикалящата среда, тази отчетност може да изиграе решаваща роля за формирането на устойчиви бизнес модели и за постигане на балансирано развитие на дестинациите. Същевременно остават и редица предизвикателства, сред които липсата на конкретизирани отраслови стандарти, недостатъчен капацитет за събиране и анализ на нефинансовите данни и все още слабо развитата култура на отчетност при по-малките предприятия. Въпреки това, общата посока е ясно очертана: под влиянието на нормативните реформи в ЕС и под влияние на глобалните тенденции в корпоративното управление, интегрираната отчетност постепенно се утвърждава като основен подход за комуникация на цялостното представяне и стратегическа ориентация на туристическите организации.

1.3 Емпирично изследване на корпоративната отчетност на извадка от туристически предприятия (български и чужди) относно съставянето на корпоративните им отчети и възможност за изготвяне на интегрирани отчети.

Цели да покаже динамичното развитие на корпоративната отчетност в сектора през последните години, като все по-голямо внимание се отделя на интегрираната отчетност (Integrated Reporting). Тя не се ограничава само до финансовите параметри на дейността, а включва и екологични, социални и управленски (ESG) индикатори, както и други нефинансови аспекти, отразяващи устойчивото развитие на дружеството. Целта на настоящия анализ е да изследва емпирично практиките за корпоративна отчетност на няколко представителни субекта от туристическия сектор (чуждестранни и български), а именно – Marriott International и Accor Hotels (чуждестранни хотелиерски вериги), както и Община Хисаря и Община Бургас (български общини с развит туризъм).

Резултатите от проведеното изследване водят до следните изводи:

- Международни вериги (Marriott, Accor): Традиционно имат високо ниво на прозрачност и регулярен ритъм на публикуване на ESG/отчети по устойчивост.
- Български общини (Хисаря, Бургас): Отчети за дейността се публикуват предимно в контекста на бюджетно изпълнение или специфични *проектни резултати.

- Нефинансовите аспекти (екология, социални дейности, културен и здравен статус на населението и др.) обикновено не са систематизирани в интегрирана рамка.
- Стандарти за отчитане:
 - Международни вериги: Използват IFRS/US GAAP за финансови отчети и GRI, SASB, TCFD (Task Force on Climate-related Financial Disclosures) или IR Framework за нефинансови.
 - Български общини: Прилагат националната бюджетна нормативна база; липсва общ задължителен стандарт за нефинансово/устойчиво отчитане.
- Възможности за интегриран отчет:
 - Хотелиерски вериги: Поради корпоративните изисквания и глобалните инициативи, вече прилагат или лесно могат да приложат интегрирано отчитане.
 - Общини: Имат потенциал да внедрят интегриран подход, особено при наличие на национални или европейски проекти, изискващи междусекторна отчетност (финансова, екологична, социална, културна). Понастоящем липсва формализиран държавен механизъм за задължително интегрирано отчитане на общините, но доброволното му въвеждане би осигурило по-голяма прозрачност и би подпомогнало външните инвеститори, гражданите и неправителствените организации да проследяват напредъка.

Въз основа на емпиричното изследване се извеждат следните предизвикателства и препоръки:

1) Стандартизация и разширяващ серегулаторен обхват - в ЕС навлиза Директивата за корпоративно отчитане на устойчивост (CSRD), която ще разшири обхвата на компаниите, длъжни да отчитат нефинансови показатели. Макар че общините не попадат директно под нейния обхват, се очаква непряко въздействие – особено ако общините работят по европейски проекти или привличат инвеститори.

2) Синхронизиране на вътрешните системи за отчетност - и при хотелските вериги, и при общините е необходимо обединяване на данните – финансови, екологични, социални и управленски – в единна информационна платформа. Ключово е участието на всички заинтересовани звена (финансови отдели, екологични отдели, отдели за човешки ресурси, проектни звена).

3) Придобиване на компетентности - за прилагане на интегрирано отчитане е необходимо обучение на съответния персонал, било то във фирмите (Marriott, Accor) или в публичните администрации (Хисаря, Бургас).

4) Комуникация и прозрачност - интегрираният отчет не е само събиране на данни, а и структурирано представяне, което улеснява заинтересованите страни да разберат качествено и количественото въздействие на дружеството.

Емпиричното изследване на корпоративната отчетност на Marriott International, Accor Hotels, Община Хисаря и Община Бургас за периода 2019–2023 г. показва значителни разлики във формата, съдържанието и нивото на детайлизация на отчетите. Международните хотелиерски вериги разполагат с по-напреднали системи за финансова и нефинансова отчетност, често съобразени с глобални стандарти (IFRS/US GAAP, GRI, IR Framework, TCFD и др.). Те показват висока степен на готовност за изготвяне на интегрирани отчети, тъй като вече частично прилагат подобни подходи.

В българските общини, отчетността е обвързана предимно с местното бюджетно законодателство и проектно финансиране. Макар че липсва изрично задължение за прилагане на международните стандарти за устойчиво/интегрирано отчитане, в документите (напр. План за интегрирано развитие при Община Хисаря, проекти на Община Бургас) се откриват елементи, които биха могли да послужат за база за интегриран доклад. Внедряването на интегрирана отчетност в общините би повишило прозрачността и биха се създали по-добри условия за ефективно управление и привличане на инвестиции.

Като цяло, за периода 2019–2023 г. се наблюдава тенденция към все по-голямо търсене на устойчивост и интегрирано отчитане както в корпоративния, така и в публичния сектор. Marriott International и Accor Hotels са в по-напреднала фаза и при тях съществува висока вероятност да публикуват пълноценни интегрирани отчети (ако не го правят вече). Община Хисаря и Община Бургас имат потенциал да надградят текущата си бюджетна и проектна отчетност с елементи на интегриран модел. Основните предизвикателства остават свързани с липсата на законови задължения, ограничения административен ресурс и нуждата от специализирани компетенции в публичния сектор.

Препоръчително е и за двете групи субекти (корпоративни и публични) да се насочат към общи принципи на устойчиво корпоративно управление, насоки за ESG докладване и целите на ООН за устойчиво развитие (SDGs). По този начин биха осигурили по-голяма добавена стойност за заинтересованите страни и биха допринесли за по-трайни резултати в туристическия сектор.

1.4 Примерен модел за изготвяне на интегриран отчет на туристическо дружество "Албена" АД.

Направен е анализ на годишните финансови отчети на „Албена“ АД за периода 2021–2024 г. през призмата на ESG факторите (Environmental, Social, Governance) и принципите на интегрираната отчетност, който дава възможност да се очертаят тенденциите в корпоративната комуникация и приоритетите на компанията в контекста на устойчивото развитие. Изследваните документи включват финансовите резултати, доклади за дейността, одиторски становища и други съпътстващи материали, от които могат да бъдат извлечени данни за степента на ангажираност с екологичните, социалните и управленските теми.

Резултатите от изследването сочат, че интегрираната отчетност добива все по-голяма важност като подход, при който организациите представят не само своите финансови показатели, но и създаваната от тях стойност за околната среда и обществото. Въпреки че „Албена“ АД все още не изготвя интегриран отчет, в анализирания доклад и нефинансови декларации е налице ясна тенденция в тази посока. Разкритите данни за „Албена“ АД показват усилията от страна на дружеството да приведе докладването на устойчивостта си в посока изискванията на CSRD: едновременно се оценяват екологичните, социалните и икономическите ефекти от решенията, свързани с производството на енергия и храни. Тези данни не биха останали само в раздела „Корпоративна социална отговорност“ на един традиционен годишен доклад, а биха се развили като част от по-цялостно докладване, в което компанията показва как изгражда своя бизнес модел, как изпълнява стратегическите си цели и как се позиционира спрямо своите конкуренти и международните изисквания. Особено в туристическия бранш съществува все по-голям въздействие за предлагане на устойчиви, „зелени“ продукти и услуги, а „Албена“ АД демонстрира, че може да се съчетаят икономическите интереси с високо ниво на отговорност към природата и обществото. Систематичното и открито представяне на постиженията в интегрирания отчет би засилило доверието във фирмата, би стимулирало нови партньорства и би направило потребителите по-уверени в качеството на туристическия продукт, който получават. Така предоставената информация се оказва много повече от интересна статистика: тя е същинско доказателство за практическото прилагане на принципите на устойчиво развитие и свързаното с тях отчитане, където всяко бизнес решение се оценява според дългосрочния

му ефект върху финансовия резултат, околната среда и благополучието на местните общности.

Представен е примерен модел по наше виждане за изготвяне на интегриран отчет/доклад за устойчивостта на „Албена“ АД:

Таблица 3. Примерен модел на интегриран отчет/доклад за устойчивостта на „Албена“ АД

Елемент	Предложение за съдържание
Кратък профил на компанията	Обща информация за предприятието - основна дейност в туристическия сектор, ключови пазари, капацитет за настаняване и др. Дава ясна и точна представа за мащаба и същността на бизнеса, неговата мисия и визия за развитие съобразена с установените норми и стандарти.
Екологична отговорност (Environmental)	Описания на политиките и инициативите на компанията за опазване на околната среда. Политика и мерки за енергийна ефективност, намаляване на водния отпечатък, управление на отпадъците и опазване на биоразнообразието. Представя се информация за съответствие с екологични регулации и доброволни ангажименти, които са все по-често обект на изисквания за нефинансово отчитане.
Социална отговорност и политики (Social)	Обхваща ангажиментите на предприятието към служителите, местните общности и клиентите, включително практики за труд, безопасни условия на работа, възможности за обучение и развитие, и политики за равнопоставеност, социални придобивки за персонала и др. Отчита се и приносът към местната икономика и обществото, както и удовлетвореността на клиентите, често измервана чрез конкретни социални показатели, участието в инициативи, свързани с местните общности.
Корпоративно управление и прозрачност (Governance)	Включва структурата на управление на компанията, включително състав на управителните органи, принципи на корпоративно управление и механизми за контрол. Акцентира се върху прозрачността на вземането на решения, етичните норми и спазването на приложимите регулации, което е ключово за доверието на инвеститорите и другите заинтересовани страни. Посочват се добрите управленски практики, даващи предимство на съответното джужество.
Награди, отличия и външни верификации	Включва получени от компанията награди, сертификати и външни верификации, които потвърждават нейните постижения в различни аспекти на дейността, свързани с устойчивото развитие и генерирането на стойност в дългосрочен план. Тези признания служат като обективно доказателство за качеството, устойчивостта и отговорността на предприятието, повишавайки неговия публичен имидж и надеждност, гарантирайки стабилност и постигане на дългосрочните цели.

Управление на риска и възможностите	Дружеството следва да посочи процесите за идентифициране, оценка и управление на значимите рискове и възможности, пред които е изправено предприятието, включително финансови, оперативни, екологични и социални рискове. Представят се стратегии за минимизиране на негативните въздействия и за оползотворяване на потенциални нови бизнес възможности, съгласно изискванията за отчетност на риска, повишаващи доверието на заинтересованите лица.
Ключови показатели за изпълнение (КПИ)	Докладват се основните финансови и нефинансови показатели, които измерват ефективността на предприятието и неговия напредък към постигане на стратегическите цели. Включват се специфични за туристическия сектор КПИ, като заетост, средна цена на стая, удовлетвореност на клиентите и екологични показатели (потребление на електроенергия на заето помещение, използвана възобновяема енергия на заето помещение, водопотребление на заето помещение, генериран отпадък на заето помещение и процент на рециклиране и др.), които дават цялостна картина на представянето.
Прозрачност и диалог със заинтересованите страни	Политика на компанията за поддържане на открит диалог със своите ключови заинтересовани страни (служители, клиенти, доставчици, инвеститори, местни общности, регулатори). Подчертава се ангажиментът към прозрачност в комуникацията и включването на обратна връзка в процесите на вземане на решения, което е основен принцип на интегрираното отчитане.
Заклучение и перспективи за бъдещето	Посочват се основните постижения и предизвикателства на компанията през отчетния период и се очертават бъдещите ѝ стратегически цели и планове за развитие. Представят се перспективите за устойчив растеж, иновации и продължаване на ангажиментите към обществото и околната среда в съответствие с визията за дългосрочно развитие.

Из-к: Авторова интерпретация

Анализът на дейността на „Албена“ АД през призмата на устойчивото развитие показва, че компанията притежава необходимия управленски капацитет и визия, за да се наложи като водещ пример за „зелен“ туристически бизнес в България. Постигнатите резултати в областта на енергийната независимост, подкрепата за местните производители и стабилното корпоративно управление демонстрират реални, измерими ползи – и за бизнеса, и за околната среда, и за обществото. В същото време съществуват области с потенциал за по-нататъшно развитие. Сред тях са допълнителното намаляване на въглеродния отпечатък чрез използване на иновативни енергийни решения, още по-активното рециклиране и преминаването към кръгова икономика, както и разширяването на социалните инициативи, адресиращи образованието, здравеопазването и културата в местните общности. Продължаваме да работим и върху въвеждането на съвременни ИТ

системи за мониторинг и контрол на екологичните и социални аспекти, за да можем да предоставяме още по-детайлна информация в ежегодния интегриран отчет. Също така ще се търсят нови възможности за публично-частни партньорства, които подкрепят дългосрочните цели за устойчиво развитие на Черноморския регион. Глобалните предизвикателства, като климатичните промени, изискват обединени усилия от страна на бизнеса, държавните институции и гражданското общество. В този контекст „Албена“ АД ще продължи да работи проактивно, за да докаже, че туристическата индустрия може да бъде двигател на икономически растеж, без да застрашава природните ресурси и благополучието на хората.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

Дисертационният труд анализира текущото състояние на корпоративната отчетност, финансовата отчетност и управленското счетоводство. Представя се концепцията за интегрирана отчетност, нейното ниво на развитие и нивото ѝ на обвързаност с текущата рамка на отчитане, проблемите и перспективите в тази насока. Чрез емпирично изследване се представя състоянието на корпоративната отчетност в туристическия сектор и готовността му за преминаване към интегрирано отчитане, като се анализират възможните подходи и методи. Изработва се примерен модел за въвеждане на интегриран отчет в предприятие от туристическия сектор.

В динамичната среда, в която функционират туристическите организации, традиционните финансови отчети вече не могат сами да удовлетворят потребностите на инвеститорите, клиентите, регулаторите и всички останали заинтересовани страни. Браншът е изправен пред комплексни предизвикателства, свързани със сезонността, конкуренцията, ограничените ресурси и новите изисквания в областта на екологията и социалната отговорност.

Същевременно е налице необходимост от представяне на дългосрочния принос, който туристическите компании имат за развитието на регионите, както и от отговорно управление на природните и културните ресурси. В този контекст интегрираната отчетност предлага единна, последователна и структурирана рамка, чрез която финансовите и нефинансовите аспекти на дейността се обединяват в един общ документ, насочен към всички ключови заинтересовани страни. Резултатите от дисертационното

проучване потвърждават, че подобен подход е приложим в туристическите предприятия и отговаря пряко на нуждата от по-висока прозрачност, диалог и доверие.

Примерът с „Албена“ АД, където се наблюдават добри практики за собствено производство на енергия и хранителни продукти, както и активен ангажимент към околната среда, доказва, че туристическите компании могат да превърнат устойчивостта в стратегическо предимство. Интегрираната отчетност, допълнена от външни верификации и награди за „зелени“ постижения, дава ясна и измерима основа за създаване на трайна фирмена стойност. Остава предизвикателството по-голяма част от бранша да възприеме този подход и да го превърне в стандартна практика. Съвременните пазарни условия и бъдещите регулации на национално и европейско ниво неминуемо ще ускорят този процес, а компаниите, които първи направят прехода към публичност и отчетност по ESG, ще спечелят доверието на клиенти, инвеститори и местни общности.

Въз основа на горните наблюдения могат да бъдат формулирани няколко ключови извода и препоръки. На първо място, дружеството поддържа силен фокус върху корпоративното управление, което е очевиден плюс: стабилното управление и контролният механизъм са в основата на всяка успешна дългосрочна стратегия. Не помалко впечатляващ е и акцентът върху социалната политика, който остава сравнително постоянен през трите анализирани години. С оглед на високата сезонност, характерна за туризма, и конкуренцията за квалифицирани кадри, поддържането на добри практики в социалната сфера е от критична важност за устойчивото развитие на компанията и за качеството на туристическия продукт.

В международен план туристическият сектор се адаптира все повече към екологични изисквания и очаквания от страна на потребителите и партньорите, затова засилване на отчетността в тази област би било не само в тон с глобалните тенденции, но и полезно за подобряване на конкурентоспособността на „Албена“ АД. Изричното представяне на данни за емисиите на парникови газове, използваните ресурси, програми за енергийна ефективност и инициативи за рециклиране би повишило прозрачността и би позволило както на инвеститорите, така и на потребителите да оценят реалния принос на дружеството към опазването на околната среда.

От информацията дотук става ясно, че „Албена“ АД развива последователна политика в полза на екологичното и социалното измерение на своята дейност. Акцентира се върху дългосрочна визия, която включва енергийна независимост, местно земеделие, популяризиране на резултатите и поддържане на открит диалог със заинтересованите страни. Този подход е изцяло в унисон с принципите на интегрираната отчетност, която

обединява финансовите и нефинансовите аспекти в цялостна картина. От икономическа гледна точка, вложенията в зелени проекти и локални доставчици могат да оптимизират разходите, да повишат качеството на туристическия продукт и да минимизират риска от прекъсвания във веригата на доставки. От социална перспектива, подкрепата за местното население и образователните инициативи развиват човешкия ресурс и подобряват социалната стабилност в региона. В екологичен план, внедрените технологии и процеси демонстрират стремеж към намаляване на въглеродния отпечатък, разумно потребление на водата и намаляване на пластмасовите отпадъци, което е от голямо значение за запазването на природните ресурси.

Всичко това може да намери своето логично място в един интегриран отчет, който да следва международно приетите принципи на същественост, краткост, свързаност на информацията, стратегически фокус и ориентация към бъдещето. „Албена“ би могла да опише в такъв документ как точно се вписват нейните инвестиции и проекти в по-широката корпоративна стратегия, какви са дългосрочните ѝ цели в намаляването на емисиите и потреблението на ресурси, и как оценява и управлява рисковете, свързани с климатичните промени и икономическата несигурност. Публикуването на постигнатите резултати – като тези, описани на официалния сайт, – от своя страна потвърждава, че управлението на компанията държи на откритостта и е готово да бъде измервано не само спрямо финансови параметри като печалба или капитализация, но и спрямо нефинансови критерии като принос към регионалното развитие и опазването на околната среда.

Изследването на годишните финансови отчети за периода 2021–2024 г. показва, че „Албена“ АД е положила усилия и има стабилни основи в управлението и докладването на устойчивостта и социалната отговорност, което подсказва сериозен административен и организационен капацитет. Същевременно представените данни подсказват необходимост от по-забележимо и детайлно отчитане на екологичните инициативи, в унисон с нарастващите очаквания за прозрачност по ESG теми. От тази гледна точка, извеждането на ESG индикаторите в преден план и разработването на поясна структура за интегрирана отчетност биха могли да помогнат на „Албена“ да комуникира по-ефективно цялостния си устойчив профил и да затвърди своята репутация като иновативен и отговорен играч в българския туристически сектор. Интегрирането на ясни и измерими цели и тяхното проследяване във времето ще допринесат за по-добро позициониране както на вътрешния, така и на външния пазар, където устойчивите практики придобиват ключово значение за инвестиционните решения и за предпочитанията на клиентите. По този начин компанията ще може да

разшири вече положените основи, да повиши своята конкурентоспособност и да отговори адекватно на глобалните предизвикателства, свързани с климата и социалната отговорност.

Анализът очертава многостранните усилия на „Албена“ АД в посока интегриране на устойчиви практики, активно взаимодействие с местните общности и прозрачност на резултатите. Финансовата и нефинансовата отчетност се преплитат, за да се покаже къде точно се намира компанията в своя стремеж към иновации, енергийна самостоятелност, устойчиво земеделие и обществена отговорност. Ползата от тези публикации за един бъдещ интегриран отчет е безспорна, защото предоставят емпирична и фактологична основа, върху която „Албена“ би могла да надгради с още по-подробни данни и анализи, визуализирани чрез КРІ и сравнения във времето. Този процес, разбира се, изисква постоянен мониторинг на всички екологични и социални аспекти, сътрудничество с професионални одитори, както и технологична инфраструктура за събиране и обработка на нефинансова информация. Резултатът обаче е от ключово значение не само за имиджа на „Албена“, но и за цялостното развитие на туристическия бизнес, което в днешната действителност все по-силно се асоциира с термини като „зелена трансформация“ и „социална отговорност“. Именно чрез подобна интегрирана отчетност „Албена“ АД може да покаже как създава стойност за всички заинтересовани страни, докато едновременно с това остава верен на своята екологична и социална мисия.

В заключение, резултатите от дисертационното изследване показват, че интегрираната отчетност е ефективен инструмент за подобряване на конкурентоспособността и прозрачността на туристическите предприятия. Тя предоставя цялостен поглед върху създаваната стойност, изяснява взаимовръзките между различните типове капитал и ориентира ръководството към по-устойчиви бизнес модели. Макар в България да няма все още силно законово влияние, тенденцията за интегриране на финансови и нефинансови показатели ще продължи да се засилва, особено предвид растящото значение на устойчивостта и интереса на глобалните инвеститори към отговорни туристически проекти. Препоръчително е туристическите дружества да преодолеят текущите бариери и да приложат систематично интегриран подход, за да адресират ключовите предизвикателства и да създават трайна стойност за собствениците, клиентите, служителите и обществото. Този процес ще допринесе за укрепване на репутацията на България като атрактивна и екологично съобразна дестинация, в която туризмът развива регионите и опазва природните дадености.

Настоящата разработка извежда, че прилагането на интегрирана отчетност има ключови преимущества по няколко направления:

- Първо, чрез обединяването на финансовите и нефинансовите показатели в един документ се постига по-цялостно разбиране за това как компанията създава стойност в краткосрочен и дългосрочен план. В традиционните отчети често липсва детайлна информация за корпоративната отговорност към околната среда, социалното въздействие и политиките за добро управление, а именно тези теми все повече интересуват инвеститорите и широката общественост.
- Второ, интегрираната отчетност предоставя богата основа за стратегическо управление, тъй като поставя на едно място индикатори за приходите, разходите, репутацията, ефективността на управлението, кадровата политика и екологичните практики. Така ръководството разполага с мултидисциплинарна информация, която насочва решенията в посока по-висока конкурентоспособност и устойчивост на бизнеса.
- Трето, разширената отчетна рамка позволи да се проследи действителната роля на туристическите дружества за местните общности, както и степента на ангажираност към климатичните промени и ресурсоемкостта на дейността. Събраните емпирични данни за финансовите и нефинансовите аспекти в изследваните компании, сред които „Албена“ АД, показват, че съществува реален потенциал за прилагане на интегриран модел, стига да се преодолеят някои технически и организационни бариери.
- Четвърто, извършените анализи насочват вниманието към комплексната роля на туристическите предприятия в социално-икономическото развитие на дестинациите и към неизбежната им зависимост от природните ресурси, културното наследство и качеството на човешкия капитал. Когато е налице желание за дългосрочно планиране, интегрираната отчетност се доказва като подходяща методология, която включва оценка на рисковете от сезонните колебания, глобалните кризи, екологичните и социалните фактори. По този начин предприятието може да демонстрира своя дългосрочен ангажимент към заинтересованите страни, да привлече лоялни клиенти и да укрепи отношенията с партньорите. Тъй като все по-често местните и международни инвеститори очакват да видят ESG показатели и данни за устойчивото въздействие, именно туристическите дружества, които разполагат с интегрирани доклади, печелят

доверие, осигуряват си по-добър достъп до капитал и получават конкурентно предимство.

Сред най-важните теоретични приноси на дисертацията:

- Изясняването на понятието „интегрирана отчетност“ и същевременното му обвързване с концепцията за шестте типа капитал: финансов, производствен, интелектуален, човешки, социален и природен. В частност, работата показва приложимостта на международната рамка на IIRC за отчитане на дългосрочната способност на предприятието да създава стойност за различните заинтересовани страни в условията на туристическия бизнес.
- Изследването предложи примерен модел за изготвяне на интегриран отчет на „Албена“ АД, където се открояват няколко основни стъпки: определяне на релевантните ESG индикатори, структуриране на информацията по приоритети, осигуряване на прозрачност и проследимост на данните и включване на независим одит за повишаване на доверието в публикуваните сведения. Освен това, дисертацията идентифицира проблемите в нормативната уредба и практиките на българския туристически пазар, като наблегна на липсата на систематична нефинансова отчетност при голяма част от компаниите.

Практическият принос на изследването се изразява във:

- Формулирането на конкретни препоръки за хотелски вериги, туроператори и общини относно начина, по който могат да подготвят обобщени и високоинформативни отчети, включващи както финансови, така и нефинансови показатели. Чрез внедряване на дигитални системи за събиране на данни, изграждане на вътрешни процедури за контрол и обучение на персонала за смисъла и ползите от интегрираното отчитане, туристическите организации ще могат да оптимизират процесите и да предоставят на заинтересованите страни пълна картина за своята дейност. По този начин става възможно да се подобри репутацията им, да се разширят пазарните им позиции и да се насърчи устойчивото управление на ресурси и хора.
- Разширяването на познанията за интегрираната отчетност сред академичната и професионалната общност би помогнало за по-ефективно приспособяване на учебните програми и одиторските стандарти към нуждите на отрасъла.

- Събиране, анализиране и оценка на данни за нивата на ESG докладване на няколко големи, чуждестранни и български фирми от туристическия сектор както и общини. Този анализ носи практически принос на всички дружества, които следва да докладват по въпросите свързани с устойчивостта в следващите години, предоставяйки примери и база за сравнение на тяхната готовност, политики и нива на докладване.

Доклади и публикации по темата на дисертацията:

1. Публикации на български език:

- a. Стоянов, Християн Христов. Преимущества на интегрираната отчетност за предприятията от туристическия сектор. [онлайн]. В: Научна конференция на младите научни работници – 2018. Варна: Икономически университет – Варна. 2018. с. 83. [Прегледан: 17.06.2025]. Достъпен от: <https://ue-varna.bg/uploads/filemanager/303/publishing-complex/2018/Nauchna-konferencia-mladi-nauchni-rabotnici-2018.pdf>, ISSN 1314-4812, с. 83-91.
- b. Стоянов, Християн Христов. Интегрирана отчетност: съдържание, концептуална рамка и преимущества. Международна научно-практическа конференция "Счетоводството и контролът: традиции и нови предизвикателства при създаване на стойност и устойчивост", 11.04.2025 г., Варна: издателство „Наука и икономика“ /Под печат/.

2. Публикации на английски език:

- a. Stoyanov, Hristiyan Hristov, Approaches and models for integrated reporting, exploring the feasibility of Integrated reporting in the tourism sector. Economics and Computer Science (ISSN 2367-7791). /In press/.